
Hvad synger menigheden?

Abduktiv genreanalyse af 117 danske salmer

MIKKEL GABRIEL CHRISTOFFERSEN

Lektor i Praktisk Teologi og Dogmatik, Det Teologiske Fakultet, Københavns Universitet
mch@teol.ku.dk ORCID 0000-0001-6895-751X

ABSTRACT

This article develops a typology of hymn genres focused on how the hymns themselves depict their own communicative situation. Hymns address God through “prayer” and “praise” (*sacrificium*). But they also address the created world through “hymns of preaching,” “hymns of witness,” and “hymns of contemplation,” allowing God to speak to the congregation through human words about God (*sacramentum*).

The purpose of this genre typology is to contribute to the foundation for future hymnological explorations. Focusing on communicative genres in hymns can aid in literary theological analyses of hymns and facilitate discussions of hymn genres in church services. Finally, the genre typology can invite empirical explorations of the thoughts and feelings of hymn singers.

The genre typology emerged from an abductive analysis of 117 Danish hymns, in dialogue with genre theory and hymnological literature, particularly the works of Norwegian hymnologists Sigmund Mowinckel and Dagfinn Zwilgmeier.

NØGLEORD

Hymnologi. Liturgik. Genre. Torgauformlen. Lovsang. Bøn. Prædiken. Vidnesbyrd. Betragtning. Sacramentum. Sacrificium.

Indledning

»I dette hus skal intet andet foregå end dette, at Gud taler til os i sit hellige ord, og vi svarer ham i bøn og lovsang.« Sådan formulerede Luther sit gudstjenestesyn i en prædiken ved indvielsen af slotskirken i Torgau 15. oktober 1544 (Luther, 1913, s. 588). Ifølge dette gudstjenestesyn, som nordiske liturger ofte citerer som »Torgauformlen« (Harbsmeier, 1995, s. 284; Holter, 2008, s. 39; Lorensen, 2018; Rønkilde, 2013, s. 17, fn. 2), er gudstjenesten en dialog. Gud taler til menigheden, mens menigheden svarer i bøn og lovsang. Formuleret med begreber fra reformationstiden består gudstjenesten altså både af *sacramentum*, hvor Gud taler til mennesket gennem menneskets egne ord om Gud, og *sacrificium*, hvor mennesket besvarer Guds tale.¹

Ser man på salmesangen i lyset af dette gudstjenestesyn, opstår der et bestemt blik på salmernes genrer, nemlig salmerne som kommunikationsredskab: Hvem siger hvad til hvem? At salmer er kommunikation, har hymnologer diskuteret længe.² Gammeltestamentleren Sigurd Mowinckel, som best er kendt for sit arbejde med Salmernes Bog, mener således, at salmebogens salmer udelukkende skulle være *sacrificium*, dvs. de skulle kommunikere menighedens svar til Gud (1927, s. 153, 157). Som belæg for denne position henviser Mowinckel lidt upræcist til Luther, men isoleret set kan man godt læse Torgauformlen i denne restriktive retning: Gud taler til mennesket »kun« gennem prædiken og sakramenter, mens salmesangen er den bøn og lovsang, menigheden svarer med. Den norske lituriker Ingemann Ellingsen fremhæver imidlertid, at salmesang ifølge Luther ikke kun er til for, at mennesker kan svare på Guds tale, men også for, at »evangeliet skal gå i svang«. Derfor har salmesangen den mere generelle opgave at »gøre Guds ord levende for folk« (1980, s. 200; se også Christiansen, 2014, s. 134–135). Salmerne er altså ikke kun *sacrificium* (menighedens ord til Gud). De er også *sacramentum* (Guds ord til menigheden).

1 Som Præstholm påpeger (2024, s. 47), findes disse begreber i *Konkordiebogens* »Apologie der Konfession« (1979, s. 354). Apologien definerer dog de to begreber som praksisser, hvori Gud giver mennesker syndernes forladelse (*sacramentum*), og hvori mennesker giver Gud ære (*sacrificium*). Selvom denne gavedynamik sætter en anden accent end Torgauformlens kommunikationsteoretiske, er det næppe denne gavedynamik, Torgauformlen afviser, når den siger, at der i gudstjenesten skal foregå »intet andet end« kommunikation. Torgauformlens afvisning må snarere ses som et spejl af den lutherske afvisning af den katolske forståelse af *sacrificium* (se hertil Harbsmeier, 1995, s. 282–284).

2 At salmerne optræder i genrer, påpeger både Præstholm (2024, s. 156, fn. 97) og Solten (2014, s. 228–229) – uden dog at systematisere genrerne.

For at bringe disse diskussioner om salmernes rolle i gudstjenesten³ ind i en nutidig hymnologisk kontekst er der behov for at diskutere de konkrete måder, som *sacramentum* og *sacrificium* kommer til udtryk på. Både *sacramentum* og *sacrificium* har undergenrer. Mowinckel kritiserer således *sacramentum*-genrerne prædikener, formaninger, belæringer, betragtninger uden at give meget præcise definitioner af dem, mens han fremhæver bøn og lovsang som hovedgenrerne inden for *sacrificium* (Mowinckel, 1927, s. 157–162; 166). I denne artikel kommer jeg med et nyt forslag til en sådan salmegenretypologi.

På baggrund af denne typologi kan jeg besvare et aspekt af spørgsmålet: »Hvad synger menigheden?«, nemlig »Hvilke kommunikative genrer findes der i et udvalg af de salmetekster, menigheden synger?« Spørgsmål om hvad menigheden synger, har imidlertid også en empirisk side, der handler om, hvilke genrer der er mest udbredte i højmessen, og hvad menigheden foretager sig i hjertets skjul, mens de synger salmer. Fyldestgørende besvarelse af disse to spørgsmål vil kræve kvantitative (Christiansen, 2014, s. 136–140) og kvalitative empiriske undersøgelser (Ødegaard, 2020), som jeg ikke har foretaget. I denne artikel udvikler jeg en teoretisk ramme, der kan bidrage til videre empiriske studier i hymnologi.

Metode

Metodisk lægger jeg mig i sporene på den norske hymnolog Dagfinn Zwilgmeyer, der i 1942 udgav en analyse af salmernes kommunikative genrer i bogen *Den norske salme*. Min tilgang er forskellig fra Zwilgmeyers på tre måder. For det første har Zwilgmeyer ikke de genreteoretiske begreber til rådighed, som jeg trækker på.

For det andet diskuterer Zwilgmeyer salmegenrer ud fra sin tids salmebog: *Landstads reviderede salmebog*, som blev autoriseret i 1924 og publiceret i 1926. Jeg har derimod arbejdet med salmer fra Den Danske Salmebog 2002 (DDS). Specifikt analyserer jeg de 117 salmer som en gruppe eksperter foreslår som den danske folkekirkes basissalmer (Balslev-Clausen et al., 2014).⁴ Eftersom jeg analyserer netop disse 117 danske salmer, kan jeg ikke love, at artiklens forslag til en genretypologi vil indfange alle historiens salmer, alle fremtidige salmer og alle salmer fra andre kirkelige og geografiske kontekster. Men jeg vurderer, at genretypologien vil stille relevante spørgsmål til forståelsen også af andre salmer end de 117.

3 Præmissen er altså, at gudstjenestesynet påvirker salmelæsningen, og derfor vil mere konkrete og forskellige gudstjenestesyn (Lathrop, 1993; B. F. Nielsen, 2017; Nørager Pedersen, 1969) også påvirke salmelæsningen. Denne analytiske tilgang er dog ikke mit ærinde her.

4 Har man ikke DDS ved hånden, kan man eftergå eksemplerne på <https://www.dendanskesalmebogonline.dk>.

For det tredje går Zwiłgmeyer deduktivt til værks, dvs. han analyserer og vurderer sin tids salmebog ud fra et givet sæt af genrer. Min tilgang er snarere abduktiv. Hvor den deduktive metode slutter fra teori til materialet, og den induktive slutter fra materialet til teorien, undersøger den abduktive metode materialet fra et teoretisk udgangspunkt, observerer noget overraskende i materialet og formulerer derefter ny teori, der kan opløse overraskelsen (Alvesson & Kärreman, 2007, s. 1269).

Konkret begyndte jeg i forestillingen om salmer som bøn, lovsang og beken-delse (Eriksen, 2013). Denne forestilling bredte jeg ud til et grundspørgsmål, om hvem der siger hvad til hvem i salmeteksterne. Fra dette udgangspunkt nærlæste jeg de 117 salmer og udfærdigede et udkast til en salmegenretypologi ud fra to kriterier: Genrerne skulle have en vis udbredelse i materialet, og genretypologien skulle give et håndterbart overblik over kommunikative variationer i salmerne. Dette udkast diskuterede jeg med to teologistuderende, Tabitha Cédet Gaihede og Morten Østergaard Hansen, som jeg havde spurgt om at genrebestemme de 117 salmer. Denne diskussion gav anledning til væsentlige nuanceringer af typologien, ligesom også læsningen af hymnologisk litteratur gjorde. Nærværende artikel er resultatet af hele denne hermeneutiske proces.

Overblik over resultatet

For at lette læsningen af det følgende giver jeg her et overblik over det typologiske resultat.

Først og fremmest fandt vi flere salmer, der havde Gud i grammatisk tredje person. Liturgisk sprog med Gud i tredje person kan den lutherske teologi fortolke som Guds tale til mennesket gennem menneskets ord om Gud, dvs. som *sacramentum*. Blandt disse *sacramentum*-salmer fandt vi tre distinkte genrer, som jeg ender med at kalde prædikensalmer, vidnesbyrdsalmer og betragtningssalmer.

Dernæst bekræfter typologien den gængse distinktion mellem bønssalmer og lovssangssalmer, der har det til fælles, at de henvender sig til Gud som grammatisk anden person. Det er salmer som *sacrificium*, altså som menneskets henvendelse til Gud.

Vi opdagede også en hybridgenre, som jeg kalder »indirekte lovsang«, som ifølge sin grammatiske form taler om Gud, men som i sit indhold opfordrer nogen til at synge lovsang og derfor indirekte fungerer som lovsang til Gud (*sacrificium*).

Gud taler til os gennem sit hellige ord ... (<i>sacramentum</i>)				... og vi svarer ham i bøn og lovsang (<i>sacrificium</i>)	
Gud i 3. person				Gud i 2. person	
Prædiken	Vidnesbyrd	Betragtning	Indirekte lovsang	Bøn	Lovsang

FIGUR 1 Salmegenrer

Endelig noterede vi, at en enkelt salme i materialet kunne fortolkes sådan, at Gud selv var grammatisk subjekt for dele af salmens ytringer, nemlig Brorsons »Her vil ties, her vil bies« (DDS 557). Dette særlige fænomen vender jeg tilbage til i diskussionen, hvor jeg teoretisk overvejer forholdet mellem salmegenrerne og modtagelsen hos den syngende menighed. Inden jeg når til disse emner, ser jeg nærmere på den genreteori, jeg har lagt til grund.

Genre og salmer: Genreteori

Artiklens genreteori har jeg fundet hos den danske litterat Sune Auken, der har samlet sin genreforskning i bogen *Genre i litteratur og samfund*.⁵ Med henvisning til den retoriske genreteoretiker Carolin Miller påpeger Auken, at begreberne form, indhold og funktion er grundlæggende for genreteorien (Auken, 2023, s. 44+52; Miller, 1984).

Form-indhold-funktion

Enhver ytring findes i en bestemt sproglig ikklædning, som man kalder ytringens *form*. For eksempel hører det til formen på ytringen »stop!«, at den står i imperativ. En ytring indeholder også (typisk) en semantisk udsigelse, altså et bestemt *indhold*, som ytringen kommunikerer. »Stop!« er et påbud om at holde op med det, man foretager sig. Endelig kan man overveje ytringens praktiske *funktion*, altså overveje de situationer, hvori ytringen har sin berettigelse. Ytringen »Stop!« kan være relevant, når der er risiko for et færdselsuheld. Situationer, der gentager sig, kalder på den samme slags ytringer. Deraf opstår der genrer i ytringerne.

5 Jeg benytter altså ikke Morten Nøjgaards litteraturhistorisk orienterede definition af genre som »en tidsafgrænset gruppe af tekster, som frembyder et passende antal fælles strukturtræk« (1976, 49). Dog vil jeg indbyde læsere til at foretage genreteoretiske analyser af historisk afgrænsede salmesæt, f.eks. Grundtvigs salmer. Dette har ikke været mit ærinde her.

Situationer, der gentager sig, kalder genreteorien for ytringens *exigence* (Miller, 1984, s. 155–156). Man kunne sige, at bønnens *exigence* er en oplevelse af magtesløshed i en nødsituation.

Ud fra denne grundlæggende iagttagelse påpeger Auken, at den traditionelle, litterære tilgang til genrer typisk har haft fokus på tekstens form og indhold, som f.eks. folkeeventyrgenren, der tit optræder i et mundtligt sprog og med tre prøvelser. Imidlertid har den retoriske genreteori, som er vokset ud af teoretikeren Carolin Millers arbejde, haft fokus på ytringens retoriske funktion, dvs. på den handling, som ytringen muliggør (Auken, 2023, s. 28–29).

Alle tre tilgange – form, indhold og funktion – er afgørende for læsningen af salmer. Salmer er ikke kun tekster; de er også sproglige virkemidler, der gør bestemte handlinger mulige i bestemte kontekster, f.eks. højmessens. For at fastholde dette retoriske fokus vil jeg i det følgende analysere salmer ud fra et blik på, hvem der henvender sig til hvem om hvad i salmerne, dvs. salmerne som anledning til faktisk kommunikation. Denne analyse vil især bero på overvejelser om form og indhold i salmegenren. Jeg går altså litterært til værks – som forberedelse til en diskussion af salmens mulige funktion som henvendelse i gudstjenesten.

Denne litterære tilgang skyldes, at en salme typisk er, hvad Auken kalder en »kompleks ytring«. Simple genrer – hverdagslivets mange genrer – afkoder vi lynhurtigt, næsten passivt. Når vi ser en plakat på en busstander, afkoder de fleste af os med det samme genren »ejendomsmæglerreklame« (Auken, 2023, s. 12), i hvert fald hvis reklamen er vellykket. Gennem vores opvækst lærer vi en række genrer at kende, som vi benytter, når vi ytrer os, helt uden at overveje ytringerne som genrer (Auken, 2023, s. 35). For at forstå mere komplekse ytringer, er der imidlertid behov for mere indgående analyser af ytringens form og indhold. »Jo mere kompleks [ytringen] bliver, jo mere får man brug for en analyse af form og tema for fuldt ud at forstå ytringens funktion« (Auken, 2023, s. 53). Mange salmer er komplekse tekster, som det kræver sproglig og teologisk dannelse at afkode. Derfor er der en spænding mellem en salmes form/indhold og denne salmes funktion i gudstjenesten.

Salmer som kommunikation

Min genreanalytiske tilgang handler altså om salmernes kommunikation. Auken påpeger, at genrer altid vil være udtryk for et perspektiv på en tekst.⁶ »Valget af

6 I sin liturgiske lærebog bruger Holter en tilsvarende iagttagelse til at undlade at udfolde variationen af salmegenrer (2008, s. 259). Jeg opfatter derimod denne artikels genretypologi som velegnet stof til en lærebog, fordi typologien kan bruges til at åbne salmer med.

genre i en analyse vil fremhæve nogle egenskaber ved et værk, mens det henlægger andre i skygge« (2023, s. 51). F.eks. kan man genreanalysere Grundtvigs »Sov sødt, barnlille« (DDS 674) på flere måder. Ud fra perspektivet »den naturlige tid« er denne salme en aftensalme, for den kan synges til et barn, der skal sove, men er bange for nattet mørket. Til højmessens kan den fungere som dåbssalme, fordi den angiver dåben som begrundelse for, at barnet kan sove trygt: »Guds fingre grande/slog kors for din pande,/Guds Enbarnes røst/slog kors for dit bryst,/thi skal ingen djævel dig skade« (strofe 2). Ud fra genrelogikken i DDS tilhører den afsnittet »Kristenlivet/Trøst og fred«, fordi ethvert kristent menneske kan være dette sovende barn. Endelig stiller Torgauformlens gudstjenestesyn et fjerde genrepørgsmål: Hvad er salmens kommunikation, dvs. er denne salme *sacramentum* eller *sacrificium*, og hvordan kan sådan en salme nærmere bestemmes inden for disse kategorier? Et fokus på salmens kommunikation er altså udtryk for en bestemt erkendeinteresse, der kommer af Torgauformlens gudstjenestesyn.

Nu vil jeg udfolde nærmere, hvad jeg mener med salmens kommunikation. Den, der giver udtryk for noget i salmedigtet, kalder jeg »salmesubjektet«. Salmesubjektet kan være et entalssubjekt, et eksplicit jeg, dvs. jeg, mig, min/mit, f.eks. »Giv mig, Gud, en salmetunge« (DDS 4). Subjektet kan også være kollektivt, et »vi«, f.eks. »Spænd over os dit himmelsejl« (DDS 29). Endelig kan salmesubjektet være anonymt, så man ikke ved, om det står i ental eller flertal. Dette er tilfældet i »Herre Gud! Dit dyre navn og ære« (DDS 7). Fordi den, der synger, skal kunne tage salmens jeg i sin egen mund, er det afgørende, at salmesubjektet ikke er for snævert eller privat, men er åbent for, at hele menigheden kan synge med på det (Præstholm, 2024, s. 73; Skyum-Nielsen, 2014, s. 21).

Den, salmesubjektet henvender sig til i salmedigtet, kalder jeg salmens »tiltale«. Grammatisk vil den, der tiltales, stå i anden person: Du, I. Indimellem vil salmens tiltale være så tydeligt markeret, at den kræver et udråbstegn: »Herre Gud! Dit dyre navn og ære« (DDS 7). Salmens anden person kan også være anonym, så salmen ikke indeholder nogen udtalt tiltale.

Den, salmesubjektet taler om i salmedigtet, kalder jeg salmens »omtale«. Salmesubjektet henvender sig om noget. Der er et budskab, som salmesubjektet gerne vil ud med, og derfor bryder salmesubjektet ud i sang. Salmen »Det første lys er Ordet, talt af Gud« omtaler fire lys, der symboliserer henholdsvis skabelsen, julen, påsken og pinsen (DDS 87). Det, der omtales, står i grammatisk tredje person.

Som udgangspunkt – og der er en undtagelse – vil det være sådan, at hvis salmen tiltaler Gud, er salmen *sacrificium*, altså en henvendelse fra menigheden til Gud. Hvis salmen omtaler Gud, er salmen *sacramentum*, dvs. en henvendelse fra Gud – gennem det menneskelige ord om Gud – til os, som det f.eks. sker i nadveren: »Dette er Jesus Kristi blod«.

Salmegenrer: Resultatet af den abduktive proces

I det følgende udfolder jeg den seks-delning af salmernes undergenrer, som er processens abduktive resultat. Af pladshensyn formidler jeg resultaterne af processen med repræsentative eksempler snarere end de indimellem også vanskelige konkrete salmeanalyser, der ligger til grund for resultaterne.⁷ I forlængelse af Torgauformlens teologiske logik begynder jeg med *sacramentum*-salmernes.

Prædikensalmen

Den første af de tre salmegenrer, hvori Gud taler til menigheden gennem menneskers ord om Gud, kalder jeg prædikensalmen. Min definition af prædikensalmen har to dele. For det første henvender prædikensalmens salmesubjekt sig eksplicit til nogen, der ikke er Gud, dvs. til sig selv eller den skabte omverden, som befinder sig i en nøds- eller mangelsituation. Fordi tilhøreren befinder sig i denne situation, har tilhøreren brug for at høre, hvem Gud er, og hvorfor Gud har betydning for tilhøreren. Derfor – og det er den anden del af definitionen – er det Gud, salmesubjektet omtaler.

Et eksempel på prædikensalmen har vi i »Sov sødt, barnlille« (DDS 674), der henvender sig til et barn, der har svært ved at falde i søvn, med en prædiken om overvindelsen af mørkets kræfter i dåben. Et andet eksempel har vi i »Gak ud, min sjæl, betragt med flid« (DDS 726), hvor salmesubjektet opfordrer sig selv til at lægge mærke til Guds underfulde gaver. Endelig findes der salmer, der henvender sig til et mere åbent »du«, f.eks. »Kom, følg i ånden med« (DDS 142). I disse salmer forkynnder salmesubjektet altså til en anden, f.eks. barnet, sig selv eller et uspecificeret du.

Mowinckel og Zwilgmeyer er begge kritiske over for det, jeg har kaldt prædikensalmer, men som de i høj grad kalder »formaningssalmer« (Mowinckel, 1927, s. 159) eller »vækkelsessalmer« (Zwilgmeyer, 1942, s. 107). Med denne kategorisering ser de åbenbart flere formanende lovprædikener end forkyndende evangelieprædikener i deres tids salmer, sammenlignet med mit materiale.⁸

7 Indsigt i analysematerialet kan rekvireres ved henvendelse til mig.

8 Eller måske har de hymnologiske eksperter bag de 117 basissalmer netop udvalgt de evangeliske. Ifølge Iben Krogsdal findes der nemlig et væld af det, hun kalder »karmasalmer« i DDS, dvs. salmer, der kræver menighedens handling og truer med straf (2021).

Vidnesbyrdsalmen

Hvor prædikensalmen har fokus på at prædike ordet til en modtager, har den næste genre fokus på afsenderens forhold til ordet. Et salmesubjekt, typisk et jeg, giver poetisk udtryk for den betydning, evangeliet har for salmesubjektet. Denne genre kalder jeg vidnesbyrdsalmen (se også Zwilgmeyer, 1942, s. 94).

Genren har typisk et individuelt salmesubjekt uden eksplicit tiltale, som vi ser det i »En rose så jeg skyde«, der handler om rosen som metafor for Kristus, i hvem lyset brød frem og spredte mørket i jegets og menighedens liv (DDS 117). Genren er ikke en takke-lovsang, som ville henvende sig til Gud, men et vidnesbyrd over for mennesker om, hvad Gud har gjort for salmesubjektet (se Mowinckel, 1927, s. 159).

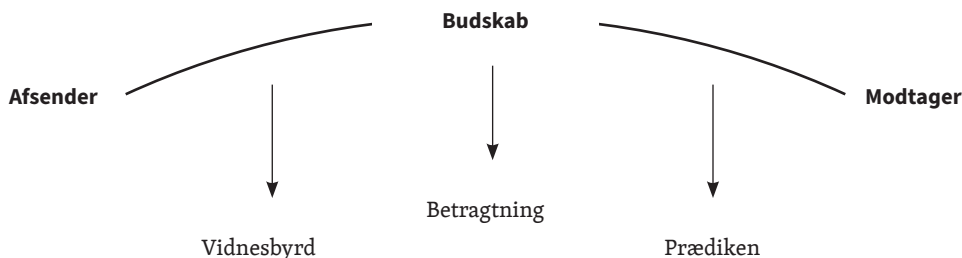
Selvom vidnesbyrdsalmen sjældent ekspliciterer, hvem den henvender sig til, kan den være *dialogisk* i sin udformning. »Påskeblomst! hvad vil du her?« er et eksempel (DDS 236). Her udfolder salmens jeg sine refleksioner over påskens og påskeblomstens betydning for jegets liv i samtale med en påskeblomst, som salmesubjektet overvejer betydningen af (strofe 1), beskriver (strofe 2), stiller spørgsmål til (strofe 3-4), drikker af (strofe 5) og sågar lytter til, fordi påskeblomsten prædiker påskeevangeliet til salmesubjektet: »Ja, jeg ved, du siger sandt:/ Frelseren stod op af døde!« (strofe 6).

Betragtningssalmen

Den sidste genre kalder jeg *betragtningssalmen*, inspireret af den norske hymnologi,⁹ selvom jeg fastholder, at kun salmer med Gud i tredje person kan være betragtningssalmer.¹⁰ Hvor prædikensalmen og vidnesbyrdsalmen henholdsvis lagde vægten på akse budskab-modtager og på akse budskab-afsender, står selve indholdet mere centralt i betragtningssalmen.

9 Ordet »betragtningssalme« indfanger bedre salmernes naturbeskrivelser, f.eks. de første to vers af »Nu falmer skoven trindt om land« (DDS 729), eller genfortællingerne af bibelhistorien, f.eks. »Dejlig er den himmel blå« (DDS 136), end ordene »læresalme« eller »bekendelsessalme«, som vi også overvejede på dette sted.

10 Både Zwilgmeyer og Mowinckel mener, at »O hoved, højt forhånet« (DDS 193) er betragtning (Mowinckel, 1927, s. 170; Zwilgmeyer, 1942, s. 94), men eftersom denne salme helt eksplicit tiltaler Jesus, vil jeg hellere forstå den som lovsang.

FIGUR 2 *Sacramentum*-salmer

Hvor vidnesbyrdets salmesubjekt typisk var individuelt, vil salmesubjektet i betragtningssalmen typisk være anonymt eller kollektivt. Et anonymt salmesubjekt har vi i adventssalmen »Det første lys er Ordet, talt af Gud« (DDS 87), der betragter Guds frelseshistorie gennem en udlægning af de fire lys i adventskransen. Et kollektivt salmesubjekt har vi i »Vor Gud han er så fast en borg«, hvor menigheden synger om den Gud, som den sætter sin lid til, når omverdenen truer (DDS 336).

Hvor prædiken ekspliciterer sin tiltale – minimum som et du – har betragtningssalmen typisk en anonym tiltale. Betragtningssalmen ekspliciterer ikke, hvem den henvender sig til. Dog er der også undtagelser fra denne regel. Salmen »Velkommen igen, Guds engle små« (DDS 99) taler til englene, der kommer fra Himlen ved juletid. Salmen beder englene om at komme indenfor, men den er hverken en bøn til Gud eller en lovsang til Gud. Salmen tiltaler heller ikke englene for at trøste eller formane som en prædiken. Så »Velkommen igen« kan anskues som en dialogisk betragtning. Eller måske viser »Velkommen igen«, at genretypologien ikke indfanger alle måder at skrive salmer på, og dermed at den abduktive metode støder på grænser, hvis teorien skal kunne operationaliseres.

Prædiken, vidnesbyrd og betragtning som sacramentum

Hermed er jeg nået til vejs ende med *sacramentum*-salmerne. Alle tre genrer – prædiken, vidnesbyrd og betragtning – gør det muligt for Gud at tale til menigheden på forskellig vis. Den salmesanger, der synger prædikensalmen »Sov sødt, barnlille« ved en dåbsgudstjeneste, kan i sinde prædike om dåben til det konkrete dåbsbarn og derved selv blive overbevist om dåbens eksistentielle betydning, for prædikanter prædiker samtidig til sig selv (Arendt, 1996, s. 42; Kierkegaard, 2005, s. 109). Gud kan også tale til mennesker gennem en vidnesbyrdsalme. Når en salmesanger afsynger et vidnesbyrd om salmesubjektets forhold til Gud, får

salmesangeren mulighed for at være til stede i dette gudsforhold for en stund, og måske ligefrem tilegne sig dette gudsforhold som sit eget. Endelig vil salmesangeren kunne høre Guds ord gennem de betragtninger, et salmesubjekt anstiller om Guds liv og virke i verden.

For at anskueliggøre sammenhængen mellem disse tre salmegenrer og *sacramentum* kan man sammenligne med prædikener fra prædikestolen, som er *locus classicus* for liturgisk *sacramentum* (Engemann, 2019, s. 471). Fra prædikestolen hører menigheden sommetider præsten tiltale menigheden eksplicit, som eksistensteologer havde for vane (Bjerg, 2002, s. 54).¹¹ Det er dette greb, jeg har kaldt for »prædiken« som kommunikativ salmegenre. Vidnesbyrd med en tydelige jeg-stemme kan menigheden også høre i præstens prædiken, hvilket ligger i forlængelse af Manfred Josuttis' argumentation for bruge »jeg« på prædikestolen (Josuttis, 1974).¹² Og endelig findes der prædikener fra prædikestolen som er rene betragtninger uden vægt på hverken jeg eller du. Alle tre genrer kan således være Guds ord til mennesker gennem menneskers ord om Gud, og derfor kan salmer i disse genrer også.

Efter disse overvejelser går jeg til *sacrificium*-salmerne, hvor menigheden får mulighed for at svare Gud i bøn og lovsang.

Bønssalme

Den første *sacrificium*-salme er *bønssalmen* (Mowinckel, 1927, s. 174-175; Zwiłg-meyer, 1942, s. 75-76). I en bønssalme beder salmesubjektet Gud om noget. Denne forståelse af bøn som bedebøn, begærbøn eller anmodningsbøn udgør en lidt snæver forståelse af ordet »bøn«. Ordet bøn har også bredere – og dybere – konnotationer. Bøn er »at være i Guds nærhed« (Pedersen, 1990, s. 10). Hvis bøn er nærhed med Gud, vil man også kunne forstå de øvrige genrer, især lovsang, som bøn (D. Jørgensen, 2019, s. 64). Jeg benytter imidlertid en snæver betydning af ordet bøn som anmodning.

I bønssalmen lægger salmesubjektet det frem for Gud, som salmesubjektet ønsker. Salmesubjektet befinder sig i en nød- eller mangelsituation. Denne situation vil salmesubjektet gerne udfries fra, og salmesubjektet beder derfor Gud om

11 At ordet prædiken både er navnet på en kirkelig praksis og på en salmegenre kunne jeg have undgået ved med mere sprogfunktionelle termer for salmegenrerne, henholdsvis konative, emotive og referentielle salmer (C. Jørgensen & Koch, 2023, s. 157). Men så ville man ikke have fået konnotationerne fra den kirkelige praksis med i begreberne.

12 Josuttis diskuterer forskellige legitime jeg'er på prædikestolen og er dialektisk-teologisk kritisk overfor det prædiken-jeg, der vil verificere sandheden med egen erfaring (1974, s. 91-94; se også Engemann, 2019, s. 74-80).

hjælp. Tiltalen i bønssalmen er derfor altid Gud. I den kristne bøns logik er det Gud – som Fader, Søn eller Helligånd – der skal give mennesket, hvad det har brug for, så salmesubjektet henvender sig til Gud.¹³

Ordet »anmodning« er nærmest for svagt, hvis man betænker, at bønserverberne i bønssalmerne næsten altid står i imperativ, f.eks. »Spænd over os dit himmelsejl« (DDS 29).¹⁴ Det er egentlig bemærkelsesværdigt, at bønnens sprog ikke er høfligere eller mere ydmygt. Men bønssproget tillader, at man taler til Gud i imperativ. Dog findes der også bønner i optativisk konjunktiv – og med Gud i tredje person (!): »Give da Gud, at hvor vi bo, /altid, når klokkerne ringe, /folket forsamles i Jesu tro« (DDS 323:7).¹⁵

Bønnens indhold – omtalen – er det, salmesubjektet beder om. Salmebønnen skal fungere i mange sammenhænge og i mange år, så den vil typisk være mere generel end kirkebønnen, som præsten kan skrive præcis til den situation, søndagsmenigheden står i. Salmebønnen og kirkebønnen har dog begge hele menigheden som subjekt, hvilket gør dem forskellige fra friere bønformer, der kan omtale helt personlige problemer (Hunsinger, 2006, s. 99). Salmens omtale er altså nok generel, men den kan godt være varieret – lige fra bønnen om at måtte bo og bygge under Guds vingers skygge (DDS 50) over bønnen om, at ens hjerte må få smag for Jesus (DDS 217), til bønnen om, at Gud må spænde sit himmelsejl over os.

Lovsang

Den anden *sacrificium*-salme er *lovsangen*. Det er en salme, der lovpriser Gud for Guds egenskaber og for de velgerninger, Gud har gjort for verden. Som Merold Westphal og Deborah Hunsinger begge understreger, er lovsangen den form for salmesang, der mest tydeligt placerer salmesubjektet i en henvendelse til Gud for Guds egen skyld. Gud har salmesubjektets fulde opmærksomhed (Hunsinger, 2006, s. 176; Westphal, 2022, s. 14). Salmesubjektet har erfaret Guds godhed og

13 Om salmesubjekter bør bede Gud om at tage ansvar for en situation eller om kræfter til, at man selv kan klare situationen, er genstand for kritisk diskussion (Præstholm, 2024, s. 59).

14 I bønssalmer er der også verber i indikativ, der nærmere beskriver, hvad man beder om, f.eks. et kildevæld, der *skaber* liv i strømmen, DDS 29:2. Derudover er imperativer ikke lig med bøn. »Sorrige og glæde« slutter således med ordene »Lad da min lod og min lykke kun falde, hvordan min Gud og min Herre han vil« (DDS 46:7), hvilket snarere er en selvhængivelse til Gud i vidnesbyrds form.

15 Hvor det første verbum »Give, da Gud« er optativisk konjunktiv, er det andet verbum (klokkerne ringe), en gammel pluralisform af indikativ (dvs. klokkerne *ringer*). Præstholm kommenterer på optativisk konjunktiv i salmer og liturgi (2024, s. 89–90).

storhed og vender sig mod Gud med tak og beundring. Lovsangen er således kendetegnet ved direkte henvendelse til Gud.¹⁶

I modsætning til bønssalmen, hvor der fandtes verber i imperativ, står verberne i lovsangen i indikativ, for salmesubjektet beskriver Guds væsen og egenskaber. Når salmen lovpriser Guds egenskaber, minder det om salmeforskningens betegnelse *hymne*, f.eks. Ingemanns »Til himlene rækker din miskundhed, Gud« (DDS 31). I denne verslinje er det Guds egenskab »miskundhed«, som salmesubjektet beskriver som så omfattende, at den rækker helt til himlene (DDS 31:1). Når salmen besynger og takker for konkrete velgerninger svarer det til *takkesalmen*, når Ingemann i samme salme skriver, at Gud fører sjælene ud af fangenskabet til frelse, og at Gud husker på skabelsens suk (DDS 31:2).¹⁷

Indirekte lovsang

Endelig har jeg fundet en særlig genre af salmer, der henvender sig til andre for at få dem til at lovprise Gud. Denne genre kan vi kalde en hybridgenre mellem *sacrificium* og *sacramentum*, for selvom dens *form* minder om prædikengenren ved at henvende sig til noget skabt, er indholdet ikke at intervenere i en nød- og mangelsituation; *indholdet* er snarere en opfordring til at synge lovsang og derfor er den sproglige *funktion* henvendelsen til Gud i lovsang.

Salmesubjektet kan henvende sig til sig selv (»lov ham, min sjæl«, DDS 2:1), til klokkerne (»Kimer, I klokker!« DDS 100), til menigheden (»Ton, vor lovsang, højt i sky«, DDS 241:2), eller til alle skabninger, der kan synge (»alt, hvad som efter fugleskik/med sanglyd drager ånde,/lovsynge Gud, for han er god, DDS 10).

Lovsangens henvendelse indeholder et påbud eller en opfordring til at synge lovsang til Gud. Centrale verber står således i imperativ (»lov« DDS 2) eller i optativisk konjunktiv (»lovsynge«, DDS 10). For at analysere verbernes modus rigtigt, skal man vide, at ældre salmeskribenter formulerer imperativ pluralis som indikativ. »Kimer, I klokker« (DDS 100) er simpelthen et påbud til klokkerne om at kime, så de kan synge lovsang om den Gud, der har sendt sin himmelske fred til jorden julenat. En del ældre salmers lidt gådefulde verbalformer er egentlig befalinge (se også fodnote 15).

16 Dog kan salmer også udtrykke lovsang med Gud i tredje person, f.eks. i formen »Ære være Gud i det høje« (DDS 218).

17 Mowinckel bruger hymnen som overkategori for lovsange og takkesange (1927, s. 167), mens Zwilmeyer bruger lovsang og hymne synonymt ved siden af takkesange (1942, s. 36).

Genre og poetiske tekster

I det foregående er jeg gået ud fra distinktionen mellem salmer som *sacramentum* og som *sacrificium* for at afklare hver types undergenrer (prædikensalmen, vidnesbyrdsalmen og betragtningssalmen; bønssalmen og lovsangen; den indirekte lovsang). De eksempler, jeg har givet i gennemgangen ovenfor, er konsekvente udtryk for hver af disse salmegenrer.

Lidt over halvdelen af de analyserede salmer kombinerer imidlertid flere genrer (Præstholm, 2024, s. 75, fn. 32). F.eks. har »Det dufter lysegrønt af græs« (DDS 725) træk af betragtning, prædiken, lovsang og bøn. Enkelte salmer kombinerer *sacramentum*-genrerne (DDS 778), andre begynder i én *sacramentum*-genre og afslutter med en bøn (DDS 71) og flere er rene *sacrificium*-salmer, der kombinerer bøn og lovsang (DDS 69).

Muligheden af kombinationssalmer er vigtig at holde sig for øje, for betydningen af et »du« kan udmærket skifte igennem en salme. I »Befal du dine veje« (DDS 36) er du'et i strofe 1–2 et jordisk du, som salmesubjektet i prædikensstil opfordrer til at stole på Gud. I strofe 3–5 skifter du'et imidlertid til at være Gud Fader, som bedst forstår sin egen trofasthed og nåde, og salmen bliver lovsang. Salmen slutter som prædiken i strofe 6, hvor salmesubjektet igen opfordrer et jordisk du til at overgive sig selv og sin smerte til Gud.

En særlig vanskelighed for genretypologien udgør »Her vil ties, her vil bies« (DDS 557). Her taler et anonymt salmesubjekt til menneskets svage sind som en turteldue. Spørgsmålet er, hvem der taler? Ét fortolkningsbud er, at salmesubjektet er Kristus (Kjærgaard, 2008b, s. 526). Denne fortolkning ville åbne en syvende salmegenre, som man kunne kalde »direkte *sacramentum*«, hvor Gud ikke bare taler til mennesket indirekte gennem sit ord om Gud, men direkte. Jeg diskuterer denne mulighed senere i artiklen. Kristus kan dog næppe være grammatisk subjekt for ordene »Eja, søde førstegrøde« i strofe 4, da førstegrøden ifølge 1 Kor 15,20 er Kristus selv. Derfor foretager denne fortolkning en allegorisk samlæsning med Højsangen, så salmen fremstår som en dialog, hvor Kristus taler til mennesket i stroferne 1, 3, 5–6 og mennesket taler til Kristus i stroferne 2 og 4 (Kjærgaard, 2008b, s. 526). Denne fortolkning er dog omstridt (E. A. Nielsen, 2013, s. 415). Prædikenen kan nemlig også forstås som en ordinær og konsekvent prædikensalme, hvor en forkynder trøster og opmuntrer det svage sind i lyset af Kristus som førstegrøden (E. A. Nielsen, 2013, s. 424). Ordene »Eja, søde førstegrøde« bliver dermed ikke menneskets tale til Kristus, men en begejstret omtale af Kristus som begrundelse for det lille vidnesbyrd om, at salmesubjektet fint kan fryse med tanke på, at vinteren snart forgår, og frelsen snart kommer. Under alle omstændigheder peger denne salme på, at genretypologien i mødet med poetiske tekster skal bruges til

at åbne kvalificerede teologiske diskussioner af salmers meningsindhold, og at denne diskussion sommetider må forblive uafgjort i mødet med poetiske tekster.

Salmer og genre: Diskussion af typologien

Til grund for denne artikels genreinddeling har jeg lagt den sproglige opmærksomhed på, hvem der henvender sig til hvem om hvad, dvs. kommunikations-situationen. Det har jeg gjort mere konsekvent end Mowinckel og Zwilgmeyer. Således mener Zwilgmeyer, at »Kirken den er et gammelt hus« (DDS 323) er en kirkehymne, dvs. en »lovsang til kirken« (1942, s. 67). Sprogligt set er salmen imidlertid klart en betragtningsalme. Det er ikke kirken, der tiltales i lovsang, som det må være kravet til en lovssangssalme. For så vidt kunne en sådan lovsang til kirken godt fungere, eftersom kirken – ikke folkekirken, men den hellige almindelige kirke – er en del af trosbekendelsens tredje trosartikel, ligesom man lovsynger troen, håbet og kærligheden i »O kristelighed!« (DDS 321).

Formålet med at fastholde denne sproglige opmærksomhed på salmens form og indhold er at åbne for en diskussion af den virkelighed, som salmen er en del af, når den synges i gudstjenesten. Det vil jeg gøre i to skridt. Først vil jeg diskutere emnet teoretisk i lyset af begreberne *verden i teksten* og *verden foran teksten* og genregrebet *uptake*. Dernæst vil jeg diskutere emnet i lyset af muligheden for salmer med Gud i første person.

Salmen som tekst og salmens reception hos kirkegængerer

Som tekst betragtet lægger salmer op til en række distinkte kirkelige ytringer, som man kan udsige, mens man synger salmer: Man kan bede, prise, prædike, aflægge vidnesbyrd og betragte. Disse ytringer svarer til distinkte kirkelige praksisser med liturgisk betydning. Men ytrer menigheden sig også på disse måder, mens de synger salmer?

Man kan tænke over dette problem med udgangspunkt i forholdet mellem *verden i teksten* og *verden foran teksten*. *Verden i teksten* er den mening, som læseren kan afdække ved at beskæftige sig litterært med en tekst, f.eks. ved at afdække tekstens egne strukturer. Den genretypologi, jeg har foreslået i denne artikel, er én vinkel på *verden i en salmetekst*. *Verden foran teksten* er den mening, som teksten giver anledning til hos den, der bruger den (Buch-Hansen, 2015).¹⁸ Den

18 Der findes også *verden bag teksten*, som er forfatterens intenderede mening med teksten eller den mening, som giver sig, hvis man læser en tekst i forhold til dens tilblivelses- og udgivelseskontekst. Denne tilgang benytter hymnologien, når den sætter salmer ind i deres kirkehistoriske kontekst (Balslev-Clausen, 2014; Holter, 2008, s. 259–314; Kjærgaard, 2008a).

homiletiske kommunikationsteori har efterprøvet det, som receptionsæstetikken har vidst længe, nemlig, at meningsskabelsen hos prædikentilhørerne kan være en ganske anden, end det som prædikenen som opført lægger op til (B. F. Nielsen, 2001). Gennem empiriske undersøgelser har Marianne Gaarden vist, at den holdte prædiken forbinder sig med den enkeltes livserfaringer og danner et tredje rum, som er den prædiken, den enkelte tager med hjem, og som kan se meget anderledes end både den prædiken, præsten havde påtænkt, og den prædiken, præsten faktisk holdt (2015, s. 133). Det er rimeligt at antage, at også salmens mening og funktion får farve af den livsvirkelighed, kirkegængerne bringer med sig ind i afsyngelsen af salmen, og den opmærksomhed, som kirkegængerne har under afsyngelsen af salmen.

Genreteoretisk handler denne overgang fra salmetekst til sanger om *uptake*. *Uptake* handler om, hvordan modtagere af en ytring responderer på denne ytring. Ytringer tages ikke altid op i den genre, som de var formet i. Et velment råd kan blive taget op som en fornærmelse (Auken, 2023, s. 33). Oversætter man det til salmer, kan den, der synger »Sov sødt, barnlille« (DDS 674), tage salmen op som anledning til at prædike; måske henvender man sig i tanken til det lille barn, der lige er blevet døbt under gudstjenesten eller til ens eget barn, der skal puttes. Men sangeren kan også identificere sig med barnet, der trøstes (se også Garne, 2024, s. 15), hvorved man modtager genren som en prædiken til én selv. Sangeren kan også synge lovsang under en prædikensalme, hvis salmens prædiken bevæger den syngende til at beundre Guds storhed og velgerninger. Salmens dåbsteologi kan også inspirere til betragtninger over dåbens betydning. En opmærksomhed på denne salmes forfatter kan betyde, at kirkegængerens læser salmen i lyset af sin viden om Grundtvig og måske føler sig rigtig grundtvigsk?¹⁹ Endelig kan sangeren have så svært ved at afkode tekstens gamle og kirkelige ord, at den bliver til nonsens.

Alle disse muligheder forudsætter, at kirkegængerens beskæftiger sig kognitivt med salmens poesi. Men salmen har flere muligheder for *uptake* end det. Kirkegængerens kan også modtage den som klangfuld nydelse, som kropslig resonans, som et mærkværdigt sangvalg fra præsten, som skønsang fra korsangeren, som en ny smuk melodi, man skal lære, som fællesskabsfølelse og meget andet. Salme-sang berører ikke kun ens tænkning; det berører også ens forhold til krop, til lyd og musik og til andre gudstjenesteaktører (Eriksen, 2013, s. 196–200).

Hvordan konkrete kirkegængere modtager konkrete salmer i deres kirkelige kontekst, er et empirisk spørgsmål, som kunne være interessant at undersøge.

19 Jf. fodnote 18 vil kirkegængerens dermed anlægge et fokus på verden *bag* teksten.

Besvarelsen af dette spørgsmål vil have betydning for den kraft, med hvilken man kan hævde Torgauformlens gudstjenestesyn som empirisk virkelighed.

Kan man synge salmer med Gud i første person?

På baggrund af disse afklaringer vil jeg diskutere det særsyn, at en salme har Gud i første person, som er en mulig fortolkning af *Her vil ties*, men som ellers ikke forekommer i denne artikels salmeudvalg. Mowinckel er særdeles kritisk over for et eksempel på denne genre, nemlig Luthers »Fra himlen høit jeg kommer her«, der er udformet som en duet mellem englene og menigheden. Mowinckel støder sig på at synge om at komme fra den høje himmel med det glædelig budskab – for han kommer jo netop ikke fra nogen høj himmel! (1927, s. 158)²⁰ Generelt er Mowinckel striks med, at kun *sacrificium*-salmer har plads i kirken. Han mener, at det er besynderligt som menighed at prædike eller bære vidnesbyrd midt i gudstjenesten (som nævnt har han en vis åbenhed for betragtningsalmer, der fordyber kirkegængerens i Guds mysterium).

Forudsætningen for Mowinckels syn på salmer i gudstjenesten er et 1:1-forhold mellem verden i teksten og verden foran teksten, som jeg har kritiseret i sidste afsnit; et nærmest 1:1-forhold mellem salmens genre og menighedens *uptake*. At Mowinckel kan fastholde dette syn på salmerne, skyldes måske, at Mowinckel har de fleste af de teologiske og litteraturanalytiske forudsætninger, der skal til for at forstå salmens udsigelse, mens han synger salmen. Han er nok tæt på den idealfigur, som Øierud kalder »modelldeltakeren« (2014, s. 181 et passim), dvs. den der kan afsynge en norsk salme til en højmesse og opleve sig som fuldstændig inkluderet. Eftersom ikke alle er som Mowinckel, må det dog gælde, at salmens funktion i højmassen ikke kan begrænses til dens genreudsigelse eller til andre tekstlige bestemmelser, som f.eks. salmens tema.

Det står imidlertid klart, at Gud i første person bryder med de typiske forventninger til salmegenren. Som Aukén påpeger, har alle genrer en forventningsstruktur. Genrens træk giver anledning til bestemte sociale forventninger, som nye ytringer inden for genren kan bryde eller fastholde (2023, s. 83–84). Jeg antager, at denne artikels genreinddeling nærmer sig den forventningsstruktur, som erfarne salmesangere vil have til salmens kommunikative muligheder. Derfor vil en salme, der har Gud selv som subjekt for henvendelsen, udfordre sangerens forventninger til salmegenren. Og med god grund, for dette sproglige perspektiv

20 Den danske oversættelse af denne salme (DDS 95) lægger hele sangen i menighedens mund (strofe 1), hvorved den bliver betragtning (stroferne 2–4), lovsang (stroferne 5–8, 10) og bøn (strofe 9).

findes heller ikke i den øvrige danske højmesse: Selv bibellæsninger med ord fra Faderens stemme eller Sønnens mund deklarerer jo i liturgien som citater: »Dette hellige evangelium skriver evangelisten ...«²¹ Direkte tale fra Guds egen mund bryder altså med den almindelige forventning til salmegenren.

I tilfældet »Her vil ties« vil salmesangere nok ikke opleve genrebruddet så afgrundsdybt i selve afsyngelsesøjeblikket. Kommunikationssituationen i denne tekst er så indirekte formuleret, at de færreste vil kunne afkode den, mens de synger. Uden for denne artikels salmemateriale findes der imidlertid en nyere salme af salmedigteren Iben Krogsdal, som vil kunne vække mere opsigt. Her citerer jeg sjette strofe.

Min kærlighed skal løfte dig forsigtigt
min kærlighed skal følge dig på vej,
den ved at det du drømmer om, er vigtigt
i mørket kan den se dit smukke jeg,
den gav dig lys, den vil at det skal brænde,
den elsker dig fra nu til verdens ende (Krogsdal, 2022).

Her er Gud altså subjekt for salmens ytring. Den, der har salmekendskab nok til at have lagt mærke til salmernes typiske talepositioner, vil nok opfatte denne salme som påfaldende. Dette genrebrud kan møde modstand blandt kirkegængerne, som det gør hos Mowinckel. Men det kan også fremkalde en desto dybere resonans at fremsynge og dermed høre evangeliet som en tiltale direkte fra Gud selv.

Menigheden synger både *sacrificium* og *sacramentum* – teoretisk set

I denne artikel har jeg etableret et greb til at åbne salmer i lyset af deres kommunikative forhold og deres tilhørsforhold til en typologi, som indeholder seks genrer inden for to hovedgenrer – *sacramentum* og *sacrificium*: Prædiken, vidnesbyrd, betragtning, bøn, lovsang, indirekte lovsang. I Danmark er det udbredt at skelne mellem bøn, lovsang og bekendelse (Eriksen, 2013), men som jeg har vist, kan salmer også forkynde (Garne, 2024, s. 16), som prædiken, som vidnesbyrd og som betragtning.

21 Også udsagnet »Alle mine kilder skal være hos dig« har Gud som grammatisk subjekt, men næste sætning afslører, at udsagnet er et citat »Det var Gudsordet fra gamle dage« (DDS 441, se også 487).

Denne typologi kan give anledning til empiriske analyser af salmegenrernes kvantitative udbredelse i højmessen og af kirkegængernes kvalitative *uptake* af salmer. På et tekstligt niveau bidrager salmerne til den dialog, som Gud og mennesket fører i gudstjenesten. Men fuldfører menigheden faktisk også denne dialog i sit hjertes skjul? Beder kirkegængerne, når de synger bønssalmer?

Typologien kan også åbne for yderligere teoretiske refleksioner over salmernes betydning i liturgien. Hvor betydningsfuldt er det kommunikative aspekt af en salme i forhold til andre liturgi-homiletiske hensyn, herunder gudstjenestens overordnede tematik, salmens kendthed, melodiens sangbarhed?

Endelig kan typologien hjælpe med at åbne den litterære og teologiske salme-fortolkning. Opmærksomheden på de sproglige ytringer i salmerne har til formål at åbne salmen som tekst. Genreanalysen er således kun første skridt på vejen mod forståelse, som Auken understreger. »Det er [...] ikke nok til forståelsen af en ytring, at man får fastslået, hvad dens genre er. En sådan bestemmelse er mest af alt et begyndelsespunkt for analysen« (2023, s. 16). Jeg lægger således op til, at bestemmelsen af salmegenren kan være vigtig for at kunne foretage en teologisk analyse af salmer (K. Nielsen, 2007, 2023; Thomassen, 2020). Teologien viser sig forskelligt i en bønssalme og i en prædikensalme, fordi der tales til og om Gud ud fra forskellige perspektiver i disse genrer. Hvordan prædiker en salme lov og/eller evangelium og ind i hvilken modtagersituation? Hvilken mangelsituation beder en salme ud fra, og hvordan beskriver den Gud som en, der kan og vil opfylde ens bøn? Opmærksomheden på tekstens kommunikative genre er en kilde, fra hvilken den teologiske salmeanalyse kan flyde.

Litteraturliste

- Alvesson, M., & Kärreman, D. (2007). Constructing Mystery: Empirical Matters in Theory Development. *The Academy of Management Review*, 32(4), 1265–1281.
- Arendt, R. (1996). Det almindelige præstedømme og det særlige præsteembede. I *Haderslev Stiftsår-bog* (s. 33–43).
- Auken, S. (2023). *Genre i litteratur og samfund*. Forlaget Spring.
- Balslev-Clausen, P. (2014). Dansk salmehistorie. I P. Balslev-Clausen & H. R. Iversen (Red.), *Salme-sang: Grundbog i hymnologi* (s. 218–236). Det Kgl. Vajsenhus' Forlag.
- Balslev-Clausen, P., Brinth, O., Djernes, M., Ebert, B., Larsen, J. H., & Madsen, H. K. (2014). 117 salmer. I P. Balslev-Clausen & H. R. Iversen (Red.), *Salmesang: Grundbog i hymnologi* (s. 191–205). Det Kgl. Vajsenhus' Forlag.
- Bjerg, S. (2002). *Kunsten at prædike*. Aros.

- Buch-Hansen, G. (2015). Det eksegetiske kalejdoskop. Tre perspektiver på de bibelske læsninger i gudstjeneste og prædiken. I G. Buch-Hansen & F. Poulsen (Red.), *Bibelen i gudstjenesten* (s. 13–41). Center for Studiet af Bibelens Brug, Københavns Universitet.
- Christiansen, M. (2014). Salmesangen i gudstjenesten. I P. Balslev-Clausen & H. R. Iversen (Red.), *Salmesang: Grundbog i hymnologi* (s. 129–144). Det Kgl. Vajsenhus' Forlag.
- Die Apologie der Konfession. (1979). I *Die Bekenntnisschriften der evangelisch-lutherischen Kirche* (8. udg., s. 141–406). Vandenhoeck und Ruprecht.
- Ellingsen, I. (1980). *I Guds hus: Lærebok i liturgikk*. Andaktsbokselskapet.
- Engemann, W. (2019). *Homiletics: Principles and Patterns of Reasoning*. De Gruyter.
- Eriksen, U. H. (2013). »Giv mig, Gud, en salmetunge«. I K. H. Johansen & J. B. Rønkilde (Red.), *En gudstjeneste—Mange perspektiver* (s. 187–212). Anis.
- Garne, K. (2024). Salmen mellem ritual og forkyndelse. *salmer.dk*, 1–17.
- Gaarden, M. (2015). *Prædiken som det tredje rum*. Anis.
- Harbsmeier, E. (1995). Kirkens kommunikationsformer. I E. Harbsmeier & H. Raun Iversen (Red.), *Praktisk teologi* (s. 231–457). Anis.
- Holter, S. W. (2008). *Kom, tilbe med fryd: Innføring i liturgikk og hymnologi* (2. udg.). Solum Forlag.
- Hunsinger, D. van D. (2006). *Pray Without Ceasing: Revitalizing Pastoral Care*. William B. Eerdmans Pub. Co.
- Josuttis, M. (1974). Der Prediger in der Predigt. I *Praxis des Evangeliums zwischen Politik und Religion* (s. 70–94). Kaiser.
- Jørgensen, C., & Koch, C. (2023). Retoriske funktioner og handlinger. I C. Jørgensen & L. Villadsen (Red.), *Retorik: Teori og praksis* (2. udg., s. 149–164). Samfundslitteratur.
- Jørgensen, D. (2019). Krop og bøn. *Kritisk forum for praktisk teologi*, 155, 62–70.
- Kierkegaard, S. (2005). *Journalen NB11* (N. J. Cappelørn, J. Garff, J. Knudsen, J. Kondrup, & A. McKinnon, Red.), *Søren Kierkegaards Skrifter* 22. Gads Forlag.
- Kjærgaard, J. (2008a). *Salmehistorie: Med biografier af forfatterne i Den Danske Salmebog 2002* (2. udg.). Det Kgl. Vajsenhus' Forlag.
- Kjærgaard, J. (2008b). *Salmekommentar—Til salmerne i Den Danske Salmebog 2002* (2. udg.). Det Kgl. Vajsenhus' Forlag.
- Krogsdal, I. (2021). Kritik af Den Danske Salmebog. I K. Nielsen (Red.), *Udsigt fra troens gren* (s. 248–258). Syng Nyt.
- Krogsdal, I. (2022). *Min kærlighed*. <https://www.salmer.dk/salme/min-kaerlighed/3125>.
- Lathrop, G. W. (1993). *Holy Things: A Liturgical Theology*. Fortress Press.
- Lorensen, M. R. (2018). Prædiken og ordkult – mellem teologi og empiri. I N. H. Enggaard (Red.), *Tradition og fornyelse: Teologiske perspektiver på gudstjeneste og liturgi* (s. 237–248). Eksistensen.
- Luther, M. (1913). Predigt am 17. Sonntag nach Trinitatis, bei der Einweihung der Schloßkirche zu Torgau gehalten. I *Werke. Kritische Gesamtausgabe*. (Bd. 49). Hermann Böhlhaus Nachfolger.
- Miller, C. R. (1984). Genre as Social Action. *Quarterly Journal of Speech*, 70(2), 151–167.

- Mowinckel, S. (1927). Salmeboken og gudstjenestesalmen: En skisse. *Norsk Teologisk Tidsskrift*, 28, 145–185.
- Nielsen, B. F. (2001). Hvad tænker vi på, mens præsten prædiker? *Fønix*, 25(4), 195–206.
- Nielsen, B. F. (2017). *Genopførelser* (2. udg.). Eksistensen.
- Nielsen, E. A. (2013). *H.A. Brorson: Pietisme, meditation, erotik*. Gyldendal.
- Nielsen, K. (2007). *Der flammer en ild: Guds billeder i nyere danske salmer*. Aros.
- Nielsen, K. (Red.). (2023). *Hvor jord og himmel mødes: Teologien i nyere salmer*. Syng nyt.
- Nørager Pedersen, A. F. (1969). *Gudstjenestens teologi*. Berlingske forlag.
- Pedersen, G. (1990). *Glæden ved stilheden: En bog om bøn*. Unitas Forlag.
- Præstholm, B. H. (2024). *Kunsten at holde gudstjeneste*. Eksistensen.
- Rønkilde, J. B. (2013). Gudstjeneste er noget, vi gør sammen: Liturgisk teologi. I K. H. Johansen & J. B. Rønkilde (Red.), *En gudstjeneste—Mange perspektiver* (s. 15–34). Anis.
- Skyum-Nielsen, E. (2014). Salmen som genre. I P. Balslev-Clausen & H. R. Iversen (Red.), *Salme-sang: Grundbog i hymnologi* (s. 15–26). Det Kgl. Vajsenhus' Forlag.
- Solten, T. B. (2014). Salmen. I S. Auken & C. Sunesen (Red.), *Ved lejlighed: Grundtvig og genrerne* (s. 223–251). Spring.
- Thomassen, M. (2020). Der barna er størst, de små kommer først: Teologisk antropologi i et udvalg salmer i Den norske kirkes trosopplæring. I R. Strauman & B. Krupka (Red.), *Sang for livet! Salmene og sangen i Den norske kirkes trosopplæring* (s. 131–166). IKO-forlaget.
- Westphal, M. (2022). Prayer as the Posture of the Decentered Self. I B. E. Benson & Wirzba, Norman (Red.), *The Phenomenology of Prayer* (s. 11–31). Fordham University Press.
- Zwilmeyer, D. (1942). *Den norske salme: Et forsøk på en bestemmelse ut fra Landstads reviderte salmebok*.
- Ødegaard, H. (2020). Salmevalg og salmesang. *Teologisk tidsskrift*, 9(02), 55–70.
- Øierud, G. L. (2014). Inkluderende gudstjenestekommunikasjon. I G. Hellemo (Red.), *Gudstjeneste på ny* (s. 180–194). Universitetsforlaget.